

ACADEMIC SPECTRUM

2026-yil 1-son

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

ISSN

3093-9089

Вухоро - 2026

ACADEMIC SPECTRUM

**Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal**

№ 1-Son 2026-yil

**Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy
komunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrdagi
№1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan**

BOSH MUHARRIR:

Axmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li

Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

TAHRIRIYAT KENGASHI A‘ZOLARI

Кулешов Валерий Владимирович - pedagogika fanlari doktori, professor
Rossiya Fanlar akademiyasining akademigi (Ukraina).

Andriyenko Yelena Vasilyevna - pedagogika fanlari doktori, professor
(Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va
texnologiya ta‘limi instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Romm Tatyana Aleksandrovna - pedagogika fanlari doktori, professor
(Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta‘lim
instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Tadjixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorvich - Texnika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich - pedagogika fanlari doktori, professor (Buxoro
davlat universiteti “Pedagogika” kafedrasi mudiri).

Zaripov Lochin Rustamovich - pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
(O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy
ta‘limni rivojlantirish ilmiy-tadqiqot markazi, O‘quv-uslubiy faoliyatni
takomillashtirish boshqarma boshlig‘i).

Xamidov Akmal Amrulloevich – pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD) (Buxoro viloyati Pedagogik mahorat markazi direktori)

Nazarov Akmal Mardonovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
(Buxoro davlat universiteti Yoshlar masalalari va ma`naviy-ma`rifiy ishlar bo‘yicha
birinchi prorektor).

Safarov Dilmurod Xalimovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
(Navoiy viloyati pedagogik mahorat markazi Akademik faoliyat bo'yicha direktor
o'rinbosari)

Rustamov Shavkat Shuhrat o‘g‘li - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
(Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi mudiri).

Ganjiyev Feruz Furqatovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
(Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi professori).

Kosimov Ubaydulla Axrorovich - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD), dotsent (Buxoro viloyati Pedagogik mahorat markazi Pedagogika va
psixologiya, ta‘lim texnologiyalari kafedrasi mudiri)

Ismatova Dilafuz Tuymuratovna - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa
doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi dotsenti).

Muxlisov Sodiqjon Saidjonovich - pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD), (Buxoro davlat universiteti “Axborot tizimlari va raqamli texnologiyalar
kafedrasi dotsenti).

Tilavov Muxtor Hasan o‘g‘li - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasida dotsenti).

Mas‘ul kotib:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li – Buxoro davlat universiteti Psixologiya kafedrasida o‘qituvchisi

EDITOR-IN-CHIEF:

Akhmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Valeriy Vladimirovich Kuleshov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Russian Academy of Sciences (Ukraine).

Elena Vasilyevna Andrienko — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of Physics, Mathematics, Information and Technological Education, Novosibirsk, Russia).

Tatyana Aleksandrovna Romm — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of History, Humanities and Social Education, Novosibirsk, Russia).

Tadjixodjayev Zokirkhoja Abdusattorovich — Doctor of Technical Sciences, Professor.

Shirinboy Sharofovich Olimov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Bukhara State University, Head of the “Pedagogy” Department).

Lochin Rustamovich Zaripov — Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor (Research Center for the Development of Higher Education under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan, Head of the Department for Improvement of Educational and Methodological Activities).

Khamidov Akmal Amrulloevich — Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Director of the Bukhara Regional Center for Pedagogical Excellence.

Akmal Mardonovich Nazarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Bukhara State University, First Vice-Rector for Youth Affairs and Spiritual-Educational Work).

Dilmurod Xalimovich Safarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Navoi Regional Center for Pedagogical Excellence, Deputy Director for Academic Affairs).

Shavkat Shuhrat o‘g‘li Rustamov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Head of the “Psychology” Department).

Feruz Furqatovich Ganjiyev — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Professor of the “Psychology” Department).

Kosimov Ubaydulla Axrorovich — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology, Educational Technologies at the Bukhara Regional Center for Pedagogical Excellence.

Dilafruz Tuymuratovna Ismatova — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).

Toshturdiyev Nurbek Nurali o‘g‘li
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy Universiteti talabasi

JADID ZIYOLILARNING HAYOT TARZI VA IJTIMOY MAS‘ULIYAT HISSI: MA‘RIFAT VA FIDOYILIK OMILLARI

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada jadid ziyolilarning hayot tarzi ularning ijtimoiy mas‘uliyat hissi, ma‘rifatparvarlik qarashlari va fidoyilik faoliyati bilan uzviy bog‘liqlikda tahlil qilinadi. Tadqiqotda jadidlarning shaxsiy hayotiy pozitsiyasi, moddiy va ma‘naviy qiyinchiliklarga qaramay millat ravnaqi yo‘lida ongli ravishda tanlagan faol ijtimoiy yo‘li yoritiladi. Shuningdek, ularni ma‘rifat orqali jamiyatni o‘zgartirishga undagan tarixiy, siyosiy va ma‘naviy omillar manbashunoslik asosida ilmiy tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: jadidchilik, jadid ziyolilari, hayot tarzi, ijtimoiy mas‘uliyat, ma‘rifatparvarlik, fidoyilik, milliy ong, Turkiston, ijtimoiy faollik

Abstract. This scholarly article analyzes the lifestyle of Jadid intellectuals in close relation to their sense of social responsibility, enlightenment ideals, and self-sacrificing behavior. The study explores their conscious personal choices, commitment to national progress, and willingness to endure social and political pressure. Special attention is given to historical, ideological, and moral factors that shaped the Jadids’ dedication to transforming society through education and intellectual reform.

Key words: Jadidism, Jadid intellectuals, lifestyle, social responsibility, enlightenment ideals, self-sacrifice, national consciousness, Turkestan, social reform

Аннотация. В данной научной статье рассматривается образ жизни джадидской интеллигенции в тесной взаимосвязи с их чувством социальной ответственности, просветительскими убеждениями и самоотверженной деятельностью. Анализируется осознанный жизненный выбор джадидов, их готовность жертвовать личными интересами ради национального развития. На основе исторических источников выявляются социальные, духовные и политические факторы, определившие их активную общественную позицию.

Ключевые слова: джадидизм, джадидская интеллигенция, образ жизни, социальная ответственность, просвещение, самоотверженность, национальное самосознание, Туркестан, общественные реформы

Kirish. XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Turkiston ijtimoiy hayotida yuzaga kelgan jadidchilik harakati milliy ongning uyg‘onishi, ma‘rifatga bo‘lgan ehtiyojning kuchayishi va jamiyatni isloh qilish zarurati bilan bevosita bog‘liq holda shakllandi. Ushbu davrda jadid ziyolilari nafaqat ta‘lim va madaniyat sohasida, balki jamiyatning axloqiy va ijtimoiy hayotida ham faol ishtirok etib, o‘z hayot tarzini millat manfaatlariga bo‘ysundirdilar. Jadidchilik ko‘pincha siyosiy yoki pedagogik harakat sifatida baholangan bo‘lsa-da, uning asosida yotgan shaxsiy fidoyilik va ijtimoiy mas‘uliyat masalasi yetarli darajada tizimli ilmiy tahlil qilinmagan.

Jadid ziyolilarining hayot tarzi ularning dunyoqarashi, ma‘naviy qadriyatlari va tarixiy sharoit bilan uzviy bog‘liq holda shakllandi. Ular uchun ilm tarqatish va xalqni uyg‘otish kasbiy faoliyat doirasidan chiqib, hayotiy pozitsiya va axloqiy majburiyatga aylandi. Jadidlar ko‘pincha moddiy yetishmovchilik, siyosiy nazorat va ijtimoiy bosim sharoitida yashagan bo‘lsalar-da, jamiyat oldidagi mas‘uliyat hissi ularni faol ijtimoiy harakatga undadi. Bu holat jadidlar hayotini oddiy ma‘rifatchilikdan farqlovchi muhim jihatlardan biri hisoblanadi. Mazkur tadqiqot jadid ziyolilarining hayot tarzini ijtimoiy mas‘uliyat va fidoyilik tushunchalari orqali tahlil qilishga qaratilgan. Ayniqsa, mustamlakachilik sharoitida jadidlarning ongli tanlovi, shaxsiy manfaatlardan voz kechish holatlari hamda millat taqdiri uchun javobgarlik hissi tarixiy manbalar asosida yoritiladi. Ushbu yondashuv jadidchilik harakatini faqat tarixiy hodisa sifatida emas, balki murakkab ijtimoiy-axloqiy fenomen sifatida talqin etish imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Jadidchilik harakati bo‘yicha ilmiy adabiyotlarda ko‘plab tadqiqotlar amalga oshirilgan bo‘lsa-da, ularning aksariyati jamiyat modernizatsiyasi, ta‘lim islohotlari va madaniy o‘zgarishlar aspektiga qaratilgan. Masalan, Turkiston jadidchilik harakatining O‘zbekiston jamiyatini modernizatsiyalashdagi roli chuqur tahlil qilingan bo‘lib, maqolada jadidlar jamiyatni uyg‘otishdagi ijtimoiy-siyosiy va madaniy funksiyalari yoritiladi. Ushbu manba jadidchilikning ijtimoiy ahamiyatini aniqlashda tayanch sifatida foydalaniladi.

Shuningdek, Turkiston jadid namoyondalarining ijtimoiy-siyosiy va madaniy hayotga ta‘siri bo‘yicha tadqiqotda jadidlar nafaqat pedagogik islohotlar, balki jamiyatda yangicha ijtimoiy ongning shakllanishiga hissa qo‘shgani qayd etiladi. Bu yondashuv bizga jadid ziyolilarining shaxsiy ijtimoiy mas‘uliyat hissini ularning jamiyat oldidagi roliga bog‘lab tahlil qilish imkonini beradi.

Bundan tashqari, jadidchilik harakatining Turkiston ijtimoiy-ma‘naviy hayotida tutgan o‘rni ham mustaqil ravishda o‘rganilgan bo‘lib, maqolada jadidlar ma‘rifiy-ma‘naviy faoliyati, matbuot va madaniyat orqali jamiyat hayotini yangilashga intilganligi yoritiladi. Bu manba bizga jadidlarning ijtimoiy mas‘uliyat, fidoyilik va ma‘rifatparvarlik elementlarini ilmiy tahlil qilish uchun zamin yaratadi.

Ushbu tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlar birgalikda qo‘llanadi:

1. **Tarixiy-tahliliy metod:** jadidchilik harakatining kelib chiqishi, rivojlanish bosqichlari va ijtimoiy kontekstini o‘rganish uchun asosiy manbalar va ilmiy maqolalar tahlil qilinadi.

2. **Manbashunoslik metod:** jadidlarning shaxsiy hayoti va fikrlarini aks ettiruvchi tarixiy materiallar va zamondosh nashrlar (gazeta, jurnal) bilan ishlanadi.

3. **Qiyosiy tahlil:** jadid ziyolilarining ijtimoiy mas‘uliyat hissi, fidoyilik, va ma‘rifatparvarlik g‘oyalari boshqa yirik ma‘rifiy harakatlar bilan taqqoslanadi.

Bu metodologik yondashuvlar jadidlar hayot tarzini ilmiy chuqurlikda tahlil qilish imkonini beradi, shuningdek ularning jamiyat oldidagi mas‘uliyatini tarixiy-ijtimoiy kontekstda anglashni ta‘minlaydi.

Natijalar va muhokama. Jadidlar hayot tarzi va ijtimoiy mas‘uliyat. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, jadid ziyolilarining shaxsiy hayot tarzi ularning ijtimoiy mas‘uliyat hissi bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan. Jadidlar o‘z hayotlarini millat ravnaqi va ma‘rifatparvarlik uchun bag‘ishlaganlar. Ularning ijtimoiy mas‘uliyati nafaqat pedagogik faoliyat orqali, balki jamiyatdagi murakkab ijtimoiy vaziyatlarda shaxsiy hayotiy tanlovlar orqali namoyon bo‘lgan. Masalan, ko‘plab jadidlar moddiy farovonlikdan voz kechib, maktablar tashkil qilish va matbuot faoliyatini boshlash orqali jamiyatni o‘zgartirishga hissa qo‘shgan. Bu ularning ijtimoiy mas‘uliyat tushunchasini shaxsiy fidoyilik bilan mustahkam bog‘lashga yordam berdi.

Fidoyilik va amaliy faoliyat. Jadid ziyolilarining fidoyilik darajasi ularning g‘oyalari amaliyotga tatbiq etish strategiyasida sezilarli namoyon bo‘ladi. Ular faqat nazariy ta‘lim bilan cheklanmay, matbuot, nashriyot, teatr va maktab faoliyati orqali keng ijtimoiy qatlamlarga g‘oyalari yetkazishga intilganlar. Shu tarzda ular o‘z jamiyatlarida ijtimoiy faollik va ma‘naviy liderlik rolini egallashdi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, jadidlarning fidoyiligi shaxsiy qiyinchiliklarga qaramay, ularni jamiyat oldidagi ijtimoiy burchni bajarishga undagan asosiy omil bo‘lgan.

Jadidchilik va ijtimoiy transformatsiya. Jadidchilik harakati Turkiston jamiyatining ijtimoiy-axloqiy tuzilmasini o‘zgartirishga xizmat qilgan murakkab ijtimoiy transformatsiya sifatida ko‘riladi. Bu harakat faqat ta‘lim bilan cheklanmay, jamiyatda yangi qadriyatlar va milliy o‘zlikni anglash jarayonini rag‘batlantirdi. Jadidlar shaxsiy hayotida amalga oshirgan tanlovlar orqali, fidoyilik va ijtimoiy mas‘uliyatni o‘zlarining harakatlarida uyg‘unlashtirdi, bu esa jamiyatdagi yangi ijtimoiy strukturani shakllantirishga imkon berdi.

Jadidlarning ma‘rifatparvarligi va madaniy ta‘sir. Jadidlar o‘z faoliyatida ma‘rifat va madaniyatni jamiyatni yangilashning asosiy vositasi sifatida ko‘rganlar. Ularning pedagogik, matbuot va madaniy faoliyati jamiyatdagi an‘anaviy qadriyatlar bilan yangi ijtimoiy qadriyatlar o‘rtasidagi ziddiyatni yumshatishga xizmat qilgan. Bu esa ularning ijtimoiy mas‘uliyatini jamiyatni

o'zgartirish va yangicha qarashlarni ilgari surish bilan bog'lagan. Shu tariqa, jadidlar o'z g'oyalari va shaxsiy hayotiy tajribalarini uyg'unlashtirib, milliy uyg'onish jarayonida markaziy rol o'ynagan.

Ijtimoiy-psixologik tahlil. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, jadid ziyolilarining ijtimoiy mas'uliyatini tahlil qilishda psixologik va ijtimoiy omillarni hisobga olish zarur. Jadidlar shaxsiy manfaatlarini jamiyat manfaatiga bog'lagan holda qaror qabul qilganlar, bu esa ularning fidoyiligi va ma'naviy qat'iyatini mustahkamlagan. Shu nuqtai nazardan, jadidlarning hayot tarzi va ijtimoiy mas'uliyati bir-biriga bog'langan, ularni mustamlakachilik davrida ham jamiyatni yangilashga undagan kuch sifatida ko'rish mumkin.

Jamiyat modernizatsiyasidagi roli. Jadidchilik harakati Turkiston jamiyatini modernizatsiyalashga xizmat qilgan kompleks ijtimoiy fenomen sifatida namoyon bo'ladi. Ular o'z faoliyati orqali yangi ta'lim tizimi, matbuot va madaniyat vositalaridan foydalanib, jamiyatni yangicha ijtimoiy tuzilishga yo'naltirishga intilganlar. Bu esa ijtimoiy mas'uliyat tushunchasini faqat nazariy emas, balki amaliy jihatdan ham mustahkamlashga yordam bergan.

Xulosa. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, jadid ziyolilarining hayot tarzi va ijtimoiy mas'uliyat hissi Turkiston jamiyatidagi ma'rifatparvarlik, milliy uyg'onish va ijtimoiy transformatsiya jarayonlari bilan uzviy bog'liq bo'lgan. Jadidlar nafaqat o'z pedagogik faoliyati orqali jamiyatni yangilashga intilgan, balki shaxsiy hayotlarida ham fidoyilik va mas'uliyatni namoyon qilgan. Ularning hayotiy tanlovlari va g'oyalari jamiyat oldidagi burch va ma'naviy mas'uliyatni amalga oshirish bilan bevosita bog'liq bo'lganligi aniqlandi.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, jadidchilik harakati faqat ta'lim yoki madaniy yangilanish bilan cheklanmagan. U jamiyatning axloqiy qadriyatlarini mustahkamlash, milliy o'zlikni anglash va yangi ijtimoiy strukturalarni shakllantirishga xizmat qilgan. Jadidlar matbuot, nashriyot va teatr faoliyati orqali jamiyatda ijtimoiy ongini oshirishga, shuningdek, yosh avlodni ma'naviy va intellektual jihatdan tarbiyalashga intilgan. Shu nuqtai nazardan, ularning ijtimoiy mas'uliyat hissi keng qamrovli va amaliy jihatdan ifodalangan.

Bundan tashqari, jadid ziyolilarining shaxsiy hayoti va ularning jamiyatdagi faoliyati bir-birini to'ldiruvchi element sifatida ko'rildi. Fidoyilik va ijtimoiy mas'uliyat ularning shaxsiy qadriyatlari va dunyoqarashi bilan uyg'unlashib, jamiyat oldidagi vazifani bajarishda asosiy rol o'ynagan. Tadqiqot shuni ham aniqladi ki, jadidlar o'z shaxsiy farovonliklaridan voz kechish orqali jamiyat taraqqiyotiga sezilarli hissa qo'shgan, bu esa ularning hayot tarzi va maqsadlarini o'rganishda tarixiy va ijtimoiy kontekstni hisobga olishni talab qiladi.

Natijada, jadidchilik harakati bugungi kunda ham tarixiy meros sifatida ahamiyatini saqlab qolgan. U jamiyatni yangilash, insoniy qadriyatlarni rivojlantirish va milliy uyg'onish yo'lida fidoyilik namunasini yaratgan. Shu bilan birga, jadidlar hayotining ijtimoiy va ma'naviy jihatlarini o'rganish bugungi zamonaviy jamiyatda shaxsiy mas'uliyat, fidoyilik va ijtimoiy liderlik tushunchalarini tushunish va qadrlashga yordam beradi. Umuman olganda, ushbu tadqiqot jadid ziyolilarining hayot tarzini, ijtimoiy mas'uliyatini va fidoyilik darajasini chuqur va tizimli tahlil qilib, ularni milliy uyg'onish jarayonining markaziy figurasi sifatida talqin qilishga imkon yaratadi. Shu bilan birga, ularning ma'naviy merosi va jamiyatga ta'siri bugungi kunda ham o'rganish va qadrlashga loyiq ekanligini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Qosimov B. *Jadidchilik harakati va milliy uyg'onish*. Toshkent: Ma'naviyat, 2004.
2. Behbudiy M. *Tanlangan asarlar*. Toshkent: Fan, 1999.
3. Avloniy A. *Turkiy guliston yoxud axloq*. Toshkent: O'qituvchi, 1992.
4. Nigora Yakubbekovna Kadirova. *Jadidchilik harakatining O'zbekiston jamiyatini modernizatsiyalashdagi o'rni*. Worldly Journals, 2025.

Nutq texnikasining ta'lim samaradorligiga ta'siri tarbiyaviy jihatdan ham namoyon bo'ladi. O'qituvchining madaniyatli, muloyim va hurmatga asoslangan nutqi o'quvchilarda ijobiy psixologik muhitni shakllantiradi. Bu esa o'quvchilarning o'z fikrini erkin bayon etishiga, xatodan qo'rqmasdan faol qatnashishiga sharoit yaratadi. Aksincha, qo'pol yoki noaniq nutq o'quvchilarda ishonchsizlik va darsga bo'lgan salbiy munosabatni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois nutq texnikasi o'qituvchining pedagogik odobi va muloqot madaniyati bilan chambarchas bog'liqdir.

Shuningdek, pedagogik jarayonda nutq texnikasi bilimlarni tizimli va mantiqiy yetkazish imkonini beradi. O'qituvchi fikrni izchil bayon etib, tushunchalar o'rtasidagi bog'liqlikni aniq ko'rsata olsa, o'quvchilarda yaxlit tasavvur shakllanadi. Bu esa bilimlarning mustahkamlanishiga va ularni amaliyotda qo'llash ko'nikmasining rivojlanishiga olib keladi. Nutq texnikasi rivojlangan o'qituvchi murakkab mavzularni ham sodda va tushunarli shaklda izohlab bera oladi, bu esa ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta'lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. O'qituvchining nutqiy mahorati o'quvchilarning bilimni o'zlashtirish darajasi, darsga bo'lgan qiziqishi va umumiy ta'lim natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli pedagoglarning nutq texnikasini doimiy ravishda rivojlantirib borish ta'lim sifatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Pedagogik jarayonda nutq texnikasining ta'lim samaradorligiga ta'siri chuqur psixologik va didaktik asoslarga ega bo'lib, u ta'lim jarayonining barcha bosqichlarida o'z ifodasini topadi. O'qituvchining nutqi orqali bilimlar yetkaziladi, munosabatlar shakllanadi va tarbiyaviy ta'sir amalga oshiriladi. Shu sababli nutq texnikasi pedagog faoliyatining ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaraladi. O'qituvchining ovoz imkoniyatlaridan to'g'ri foydalanishi, nutq sur'atini dars mazmuniga mos ravishda boshqarishi va so'zlarni aniq talaffuz qilishi o'quvchilarning eshitish va idrok etish jarayonini yengillashtiradi hamda bilimlarni ongli o'zlashtirishga yordam beradi.

Pedagogik jarayonda nutq texnikasi o'quvchilarning diqqatini jamlash va uni uzoq vaqt davomida saqlab turishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ifodali va jonli nutq darsni qiziqarli jarayonga aylantiradi, o'quvchilarda mavzuga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi. O'qituvchining intonatsiya va urg'ulardan o'rinli foydalanishi muhim tushunchalar va asosiy g'oyalarni ajratib ko'rsatishga xizmat qiladi. Natijada o'quvchilar dars mazmunini yaxshiroq tushunadilar va eslab qoladilar. Bu holat ta'lim samaradorligining oshishida muhim omil hisoblanadi.

Nutq texnikasining samarali bo'lishi pedagogik muloqot sifatini ham belgilaydi. O'qituvchining ochiq, muloyim va ishonchli nutqi o'quvchilar bilan o'zaro hurmatga asoslangan munosabatni shakllantiradi. Bunday muhitda o'quvchilar savol berishdan, fikr bildirishdan tortinmaydilar, bu esa dars jarayonida faol ishtirokni ta'minlaydi. O'quvchilarning nutqiy faolligi oshgani sari ularning tafakkuri rivojlanadi, bilimlarni mustaqil o'zlashtirish ko'nikmalari shakllanadi. Shu jihatdan nutq texnikasi faqat o'qituvchi nutqiga emas, balki o'quvchilarning ham nutqiy rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Pedagogik jarayonda nutq texnikasi tarbiyaviy samaradorlikni oshirishda ham muhim o'rin tutadi. O'qituvchining so'z orqali beradigan bahosi, rag'batlantiruvchi yoki tanqidiy fikrlari o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchi va o'qishga bo'lgan munosabatiga bevosita ta'sir etadi. Madaniyatli va odobli nutq o'quvchilarda nutqiy etika, hurmat va muomala madaniyatini shakllantiradi. Bu esa ta'lim jarayonining nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy maqsadlariga ham xizmat qiladi.

Umuman olganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta'lim samaradorligini ta'minlovchi muhim pedagogik shartlardan biridir. O'qituvchining nutqiy mahorati darsning mazmunli, tushunarli va ta'sirchan bo'lishini belgilaydi. Nutq texnikasi rivojlangan pedagog o'quvchilarni bilim olishga unday oladi, ularning qiziqishini oshiradi va ta'lim jarayonining yuqori natijalarga erishishini ta'minlaydi. Shu bois nutq texnikasini takomillashtirish pedagoglarning kasbiy rivojlanishida ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lib qolaveradi. Pedagogik jarayonda nutq texnikasining ta'lim samaradorligiga ta'siri o'qituvchining kasbiy mahorati va shaxsiy ta'sirchanligini namoyon etuvchi asosiy omillardan biri sifatida qaraladi. Ta'lim jarayonida bilim faqatgina axborot sifatida emas, balki o'qituvchining so'zi, ohangi va muloqot madaniyati orqali o'quvchi ongiga singdiriladi. Shu jihatdan nutq texnikasi o'qituvchining darsni qanday tashkil etishi, mavzuni qanday ochib berishi va o'quvchilarni qanday

ruhantira olishini belgilaydi. To‘g‘ri va ifodali nutq o‘quvchilarda ishonch uyg‘otadi, bu esa bilimlarni qabul qilish jarayonini yengillashtiradi.

Pedagogik jarayonda nutq texnikasi o‘quvchilarning idrok va tafakkur jarayonlariga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. O‘qituvchining nutqi mantiqiy va izchil bo‘lsa, o‘quvchilar tushunchalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni oson anglaydilar. Nutq sur‘atining o‘rtacha va vaziyatga mos bo‘lishi o‘quvchilarning eshitish orqali qabul qilish qobiliyatini oshiradi. O‘rinli pauzalar esa o‘quvchilarga eshitilgan axborotni tahlil qilish va xulosa chiqarish imkonini beradi. Bunday nutqiy tashkil etilgan dars o‘quvchilarning bilimni mustahkam o‘zlashtirishiga xizmat qiladi.

Nutq texnikasining ta‘lim samaradorligiga ta‘siri darsda psixologik qulay muhit yaratishda ham namoyon bo‘ladi. O‘qituvchining xotirjam, muloyim va ishonchli nutqi o‘quvchilarda xavfsizlik va qo‘llab-quvvatlanish hissini uyg‘otadi. Natijada o‘quvchilar o‘z fikrini erkin bayon etishga, savollar berishga va muhokamalarda faol qatnashishga moyil bo‘ladilar. Bu holat ta‘lim jarayonining interfaol tus olishiga va o‘quvchilarning bilish faolligi oshishiga olib keladi.

Shuningdek, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta‘limning tarbiyaviy samaradorligini ham oshiradi. O‘qituvchining nutqida namoyon bo‘ladigan hurmat, sabr-toqat va odob o‘quvchilar uchun namuna bo‘lib xizmat qiladi. So‘z orqali berilgan rag‘batlantirish o‘quvchining o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi, ehtiyotkor va o‘rinli tanqid esa uning o‘z ustida ishlashiga undaydi. Shu tarzda nutq texnikasi o‘quvchi shaxsining har tomonlama rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta‘lim samaradorligini ta‘minlovchi muhim pedagogik omil hisoblanadi. O‘qituvchining nutqiy mahorati dars mazmunini chuqur anglash, o‘quvchilarning faolligini oshirish va ta‘lim-tarbiya jarayonida yuqori natijalarga erishishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu sababli pedagoglar nutq texnikasini doimiy ravishda takomillashtirib borishlari ta‘lim sifatini oshirishning muhim sharti bo‘lib qoladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta‘lim samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biridir. O‘qituvchining nutqiy mahorati o‘quvchilarning bilimlarni chuqur va ongli o‘zlashtirishiga xizmat qiladi. Shu sababli bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash jarayonida nutq texnikasini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratish zarur. Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta‘lim samaradorligini oshiruvchi yetakchi omillardan biri hisoblanadi. O‘qituvchining ravon, aniq va ifodali nutqi o‘quvchilarning bilimni ongli o‘zlashtirishiga, dars jarayonida faol ishtirok etishiga hamda mustaqil fikrlash ko‘nikmalarining rivojlanishiga xizmat qiladi. Nutq texnikasi orqali o‘qituvchi nafaqat bilim beradi, balki o‘quvchi shaxsiga tarbiyaviy ta‘sir ko‘rsatadi, ijobiy psixologik muhitni shakllantiradi va o‘zaro muloqotni mustahkamlaydi. Shu bois bo‘lajak va amaldagi pedagoglarning nutq texnikasini doimiy ravishda rivojlantirib borish ta‘lim sifatini yuksaltirish, pedagogik mahoratni oshirish va zamonaviy ta‘lim talablariga mos, raqobatbardosh o‘qituvchi shaxsini shakllantirishning muhim sharti hisoblanadi. Xulosa o‘rnida shuni ta‘kidlash joizki, pedagogik jarayonda nutq texnikasi o‘qituvchining kasbiy faoliyatini belgilovchi asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. O‘qituvchining so‘zlash uslubi, ovoz ohangi, nutqning mantiqiyiligi va ifodaliligi ta‘lim mazmunining o‘quvchi ongiga qay darajada samarali yetib borishini belgilaydi. Nutq texnikasi mukammal shakllangan pedagog dars jarayonini mazmunli, tushunarli va qiziqarli tashkil eta oladi, bu esa o‘quvchilarning bilimlarni puxta o‘zlashtirishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, nutq texnikasi ta‘lim jarayonida pedagogik muloqot va tarbiyaviy ta‘sirning asosiy vositasi bo‘lib xizmat qiladi. O‘qituvchining madaniyatli va ta‘sirchan nutqi o‘quvchilarda hurmat, ishonch va ijobiy munosabatni shakllantiradi. Bunday muhitda o‘quvchilar erkin fikr bildiradilar, darsda faol ishtirok etadilar va o‘rganilayotgan mavzuga qiziqishlari ortadi. Natijada ta‘lim jarayoni faqat bilim berish bilan cheklanmay, o‘quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, bo‘lajak o‘qituvchilarda nutq texnikasini rivojlantirish va pedagogik jarayonda undan samarali foydalanish ta‘lim sifatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Nutqiy mahoratga ega bo‘lgan pedagog zamonaviy ta‘lim talablariga javob bera oladigan, o‘quvchi bilan samarali muloqot o‘rnata oladigan va jamiyatda o‘z o‘rniga ega bo‘lgan barkamol avlodni tarbiyalashga qodir mutaxassis sifatida shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Saidova N. Pedagogik nutq va ta'lim samaradorligi. – Toshkent, 2020.
2. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent, 2022.
3. UNESCO. Teaching Effectiveness and Communication, 2021.

MUNDARIJA:

Nazarov Akmal Mardonovich		Talabalarda kreativ va innovatsion ilmiy faoliyatning psixologik jihatlari	6
Rustamov Shuxratovich	Shavkat	Talabalarni innovatsion kompetenligini rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari	10
Ostanov Sharifovich	Shuxrat	Art-terapiya metodlari yordamida talaba-yoshlarning kreativ fikrlash va ijodiy salohiyatini rivojlantirishning psixologik asoslari	14
Axmadov Rahmat o‘g‘li	Nazirjon	O‘smirlarda konstruktiv xulq-Atvorni shakllanishining ijtimoiy psixologik omillari	19
Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li		Sud psixologik ekspertizasida shaxsning emotsional holatini baholash	24
Axtamova G‘ayratovna	Ferangiz	O‘smirlik davridagi destruktiv xulq-atvorni psixoprofilaktika qilish va kreativlikni faollashtirishga yo‘naltirilgan psixologik yondashuvlar	30
Ashrapov Namoz o‘g‘li	Nodirbek	O‘smirlarda kognitiv rivojlanishning ijtimoiy-psixologik determinantlari va ularning shaxsiy rivojlanishdagi o‘rni	35
Hamroyev Jasur		Talabalari o‘rtasida sun‘iy intellekt vositalari yordamida kreativ fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish	40
Axmedova Rahmat qizi	Zarina	Loyihaviy yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning fasilitatorlik faoliyatiga tayyorlash mexanizmini takomillashtirish	44
Khakimov Shodieovich	Shukhrat	Methods of studying the military servant and the military team	49
N.Z.Jumayev		Raqamli davrda ijtimoiy media va sun‘iy intellektning yoshlar ruhiy salomatligiga ta’siri	56
Sharopov Suxrob Shodi o‘g‘li		Talabalarni kognitiv va metakognitiv kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik-psixologik mexanizmlari	60
Boboqulova Komil qizi	O‘g‘iloy	Shaxslararo manipulyatsiya va nazorat mexanizmlari: emotsional ekspluatatsiyaning psixologik asoslari	64
Saidova Nu‘monovna	Nodira	Yoshlar kreativ va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda pedagogik psixologiyaning roli	68
Bobojonova Husniddin qizi	Dilnura	Dezadaptatsiyalashgan o‘smirlarda adaptatsiya jarayoni rivojlanishining ijtimoiy-psixologik mexanizmlari	73
Абдужабборов Тохиржон Курбанович		Особенности течения и лечения atopического дерматита в зависимости от возраста по данным наблюдений в андижанской области	78

Xolmuradov Musurmon Avlaqulovich Narzullayeva Iroda Jaloliddin qizi	Tijorat banklarida investitsiyalarni jalb etishda xorij tajribasi	82
Nurmuxammedova Nilufar Alijon qizi Temirova Mashhuraxon Muhammadaminovna	O‘zbekistonda bozor iqtisodiyotiga o‘tish bosqichida xotin-qizlar liderlik faoliyatini rivojlantirishning huquqiy asoslarining mustahkamlanishi	89
Maxmudova Zulfiya Mexmonovna	Qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligini takomillashtirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	92
Sanoyeva Mohigul Odil qizi	Klassik pedagogik merosni modernizatsiya qilishning zamonaviy talablari va ularni ta’lim amaliyotiga joriy etish mexanizmlari	103
Xolmirzayeva Mushtariybegim U. Abdullayev	Bobi oliy: usmonli davlatining boshqaruv markazi va evolyutsiyasi	107
Dilmurodov Elyorjon Ilg'or o'g'li	Civil society and globalization: the harmony of national values and modern trends	110
Eshpo'latova Xilola Davron qizi	Fransuz tilini o'rganish jarayonida audiovizual materiallar yordamida talabalarning og'zaki nutqini rivojlantirish	116
Abdusalimova Zukhraxon Bakhtiyor qizi	Teaching methodology of the uzbek language for the foreign students	119
Abdullayeva Dildora Muhiddin qizi	Frazeologik sinonimlarning struktur turlari	122
Panaeva Sarbinaz Uzaqbergenovna	Insonlar orasida fabbing (phubbing) holatining paydo bo‘lishi va uning ijtimoiy-psixologik oqibatlarini	125
Toshturdiyev Nurbek Nurali o‘g‘li	Jadid ziyolilarining hayot tarzi va ijtimoiy mas’uliyat hissi: ma’rifat va fidoyilik omillari	130
Uzoqova Gulzoda	Konstitutsiya – erkin va farovon hayot garovi	134
Xilola Xolikova Gulamovna, Siroj Nematov G‘ulom o‘g‘li,	Maktab muhitining o‘quvchilar emotsional holatiga psixologik ta’siri	137
Sultonmurod Mamasoliyev Olimjon o‘g‘li	Psychological benefits of gamified bilingual learning: a meta-analysis of motivation and well-being	141
Qodriqulova Fotima Ulug‘bek qizi	Azot fiksatsiyasi va innovatsiyalar: yasmiq yetishtirishning yangi bosqichi	146
Kurbanova Shukurjon Yeldashbayevna	Turkiy adabiyotda shaxs kamoloti: Hofiz Xorazmiy didaktik qarashlari misolida pedagogik model	150
Obidova O.	Ta’lim psixologiyasi nuqtayi nazaridan zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ta’siri	154
Xasanova Nazokat Shavkatbek qizi	Inson huquqlarini xalqaro himoya qilish mexanizmlari	159
Abdug‘ofurov Muhammadqodir	Milliy me’morlik uslublarida zamonaviylik va restavratsiya muammolari	163

Olimova Sarvara Sobitxon qizi		Nogironligi bo'lgan shaxslarning kutubxonalar orqali ijtimoiy integratsiyasi va madaniy hayotga qo'shilishi	166
Jamaldinov Azimjanovich	Sarvar	Raqamli ta'lim jarayonlarini o'rgatishning bo'lajak pedagoglar tarbiyaviy faoliyatini rivojlantirishdagi ahamiyati	171
Olimova Sarvaraxon Sobitxon qizi		Sensorinevral eshitish nuqsoniga ega bolalarda rivojlanish dinamikasi: tibbiy va pedagogik qarashlar	176
Mamatqulov Botir		The interpretation of personal tragedy in the short stories of nazar eshonqul	181
Bobokalonov Ostonovich	Rajab	Tibbiy terminlarda lisoniy lakuna hodisasi	188
Murodjonova Dilzoraxon qizi	Tolibjon	“Tolerantlik” tushunchasining mazmun mohiyati	191
Iskandarov Abdug'aniyevich	Sherzod		
Туйбаева Бахтияровна	Саида	Психологические механизмы самозащиты студентов	194
Tursunbayeva Durdonaxon qizi	Adxamjon	Atrof-muhitni muhofaza qilishning zamonaviy konsepsiyalari: muammo va yechimlar	198
Ismoilova Saidali qizi	Zulayho	Umumta'lim maktablarida xulqi og'ishgan o'quvchilarning shaxs xususiyatlarini kompleks diagnostika qilish	203
Masharipova Rahimovna	Saida	Zamonaviy oilalarda emotsional intellektni boshqarishning ijtimoiy- psixologik mexanizmlarini ishlab chiqish	208
Abdujobborova Rayhona Adhamjonqizi		Xotira turlaridan qanday qilib samarali foydalanish kerak.o'quvchilar uchun praktik tafsiyalar	212
Arslanova Aleksandrovna	Dilnoza	Nutqiy rivojlanish bilan mantiqiy fikrlash o'rtasidagi bog'liqlik: lingvistik kompetensiya.	216
Mirzayev Xasanjon o'g'li	Ismoiljon		
Xasanova Kumushbek qizi	Aziza	Davlat tili taraqqiyoti: muammo va yechimlar	219
Xolboyev Axmadillo o'g'li	Izzatillo	Talabalarning akademik muaffaqiyatiga ta'sir etuvchi psixologik omillarning tahlili: o'zini- o'zi tartipka solish strategiyalari	223
Кабулов Толыбаевич	Саулат	Основные принципы и теория преподавания русскому языку и литературе	226
Saitova Komila G'ulom qizi		Stressga chidamlilikning psixologik determinantlari: ong, iroda va emotsional o'zini boshqarishning o'zaro aloqasi	231
Ro'ziyeva Sitora qizi	Sitora Odil	Nega ingliz tili dunyo tili hisoblanadi?	234
To'ychiyeva Sherquzi qizi	Madinaxon	Mustaqil ta'lim metodlarining o'quv motivatsiyasiga ta'siri	237
Murodjonova Dilzoraxon qizi	Tolibjon	Kimyoning kriminalistikadagi o'rni	240